

LIETUVOS MUZIKOS IR TEATRO AKADEMIJA
MUZIKOS FAKULTETAS
VARGONŲ IR KLAVESINO KATEDRA

Eglė Maciukevičiūtė

**KLAIPĖDOS APSKRITIES EVANGELIKŲ LIUTERONŲ BAŽNYČIŲ
VARGONAI**

Studijų programa: muzikos atlikimas (vargonai)

Magistro darbas

Darbo autorė: Eglė Maciukevičiūtė

Darbo vadovas: doc. dr. Girėnas Povilionis

Vilnius, 2022

SAŽININGUMO DEKLARACIJA DĖL TIRIAMOJO RAŠTO DARBO

2022 m. gegužės 27 d.

Patvirtinu, kad mano tiriamasis rašto darbas „Klaipėdos apskrities evangelikų liuteronų bažnyčių vargonai“ yra parengtas savarankiškai.

1. Šiame darbe pateikta medžiaga nėra plagijuota, tyrimų duomenys yra autentiški ir nesuklastoti.
2. Tiesiogiai ar netiesiogiai panaudotos kitų šaltinių ir/ar autorių citatos ir/ar kita medžiaga pažymėta literatūros nuorodose arba įvardinta kitais būdais.
3. Su pasekmėmis, nustačius plagijavimo ar duomenų klastojimo atvejus, esu susipažinusi ir jas suprantu.

_____	<u>Eglė Maciukevičiūtė</u>
(Parašas)	(Vardas, pavardė)

TURINYS

ĮVADAS	4
1. EVANGELIKŲ LIUTERONŲ KULTŪRA KLAIPĖDOS APSKRITYJE.....	7
1.1. Evangelikų liuteronų kultūros apraiškos Mažojoje Lietuvoje.....	7
1.2. Muzikos reikšmė evangelikų liuteronų Bažnyčioje Mažojoje Lietuvoje.....	8
1.2.1. Liuteroniškų giesmių raida Mažojoje Lietuvoje.....	10
1.2.2. Vargonų muzika Mažosios Lietuvos evangelikų liuteronų Bažnyčioje	11
2. KLAIPĖDOS APSKRITIES EVANGELIKŲ LIUTERONŲ BAŽNYČIŲ VARGONAI	13
2.1. Naujai pastatyti (po 1940 m.) – Kintų, Klaipėdos, Kretingalės, Palangos, Plikių ir Priekulės evangelikų liuteronų bažnyčių vargonai.....	13
2.2. Istoriniai (iki 1940 m.) – Būtingės, Ramučių, Švėkšnos ir Vanagų evangelikų liuteronų bažnyčių vargonai.....	21
2.2.1. Kretingos evangelikų liuteronų bažnyčios vargonai.....	27
2.2.2. Šilutės evangelikų liuteronų bažnyčios vargonai.....	29
IŠVADOS	33
LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	35
SANTRAUKA.....	39
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA (SUMMARY).....	40

IVADAS

Temos aktualumas. Mažoji Lietuva, kaip etnografinis Lietuvos regionas, apima gana nedidelę teritoriją vakarų Lietuvoje. Tačiau Mažoji Lietuva, kaip etnoteritorinis regionas, iki XIX a. 2 dešimtmečio administracinės teritorinės reformos driekėsi žymiai didesnėje teritorijoje, kurios pagrindinė dalis buvo Karaliaučiaus kraštas¹. Šiuo metu Mažoji Lietuva yra Klaipėdos apskrities, kaip administracinio vieneto, sudėtyje. Evangelikiškoji kultūra, jau nuo XVI a. turėjo labai stiprią įtaką tiek Mažosios Lietuvos, tiek aplink jos teritoriją esančių miestų bei kaimų bendruomenėms, todėl žmonės rinkosi būtent šią krikščioniškąją konfesiją. Kadangi neatsitiktinai šiose apylinkėse daugiausia statytos būtent evangelikų liuteronų bažnyčios ir kūrėsi liuteronų parapijos, šiame darbe bus aptariami evangelikų liuteronų bažnyčiose esantys vargonai. Atkreipčiau dėmesį, jog evangelikų liuteronų liturgijoje bei pamaldose itin reikšminga yra muzika bei bendruomeninis giedojimas. Todėl kiekvienoje bažnyčioje, esant galimybei, stengtasi įrengti kuo geresnius vargonus, kurie ir šiandien itin svarbūs kartu giedančiai dvasininkijai ir tikinčiųjų bendruomenei. Nemažai tokių, didelę istorinę vertę turinčių vargonų, išliko ir iki mūsų dienų. Deja, kitos – katalikų – konfesijos vargonininkams tokie vargonai dažnai yra nepasiekiami, nes apie juos trūksta informacijos bei galimybių su jais susipažinti, pagroti. Apskritai, apie šiuos instrumentus labai mažai viešai skelbiamos informacijos. Šiuo metu evangelikų liuteronų bažnyčiose Klaipėdos apskrityje veikiantys vargonai yra daugelyje bažnyčių, tačiau šiame darbe pasirinkti ir aprašyti tik svarbiausi ir įdomiausi šių miestų bei miestelių vargonai: Būtingės, Kintų, Klaipėdos, Kretingos, Kretingalės, Palangos, Plikių, Priekulės, Šilutės, Vanagų. Dalies bažnyčių vargonai yra neveikiantys (sunaikinti sovietmečiu), kitų, apskritai, išliko tik fragmentai: Ramučių, Švėkšnos ir kt. Jie taip pat aprašyti šiame darbe, nes yra istoriškai labai svarbūs. Dalies minėtų gyvenviečių bažnyčiose vargonai atsirado visai neseniai – vos prieš 10-20 metų – buvo perkelti ir sumontuoti Lietuvos evangelikų liuteronų bažnytinės muzikos sandraugos iniciatyva iš įvairių Vokietijos parapijų. Kiti šiose bažnyčiose esantys vargonai sukurti net prieš 100-240 metų, turi didelę istorinę reikšmę ir išliekamąją vertę. Siekiant supažindinti ir paskatinti domėtis bei naudotis šiais vargonais kitų konfesijų bei apskritai visos Lietuvos vargonininkus, reikalinga atlikti keleto svarbiausių Klaipėdos apskrities vargonų būklės tyrimą, aprašyti jų istoriją. Informacijos apie kai kuriuos vargonus galime rasti muzikologo ir vargonų restauratoriaus Rimanto Gučo kataloge *Lietuvos vargonai*², taip pat vargonų istoriko

¹ <<http://aidas.lt/lt/istorija/article/16443-05-09-mazoji-lietuva>> [žiūrėta 2022-02-23]

² Gučas, R. *Lietuvos vargonai*. Vilnius: Petro ofsetas, 2009.

ir restauratoriaus doc. dr. Girėno Povilionio monografijose bei straipsniuose³. Tačiau laikui bėgant į viešumą išlenda nauji archyviniai faktai bei istoriografinės žinios, todėl šį darbą jau galima papildyti nauja informacija. Daugiau sužinojus apie Klaipėdos apskrityje esančių evangelikų liuteronų bažnyčių vargonus, jų aktualią būklę, būtų galima paskatinti pačių bažnyčių dvasininkus ir bendruomenes tinkamiau įvertinti ir prižiūrėti vargonus, kviešti jais dažniau koncertuoti visos Lietuvos ir užsienio šalių vargonininkus.

Tyrimo objektas. Klaipėdos apskrities evangelikų liuteronų bažnyčių vargonai.

Tyrimo tikslas. Aprašyti, ištirti ir palyginti Klaipėdos apskrities evangelikų liuteronų bažnyčių vargonus.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apžvelgti evangelikų liuteronų muzikinę kultūrą Mažojoje Lietuvoje.
2. Aktualizuoti Klaipėdos apskrities evangelikų liuteronų bažnyčių vargonus, surinkti ir pateikti su tuo susijusią literatūrą.
3. Palyginti Klaipėdos apskrities evangelikų liuteronų bažnyčių vargonus bendrame Lietuvos kontekste.

Tyrimo metodai:

- Istorinis aprašomasis.
- Lyginamasis.
- Šaltinių, literatūros analizė.

Literatūra ir šaltiniai. Šiame darbe daugiausia naudotasi Lietuvos autorių istoriografiniais šaltiniais. Plačiai Mažosios Lietuvos muzikinę kultūrą tyrinėjo muzikologė Daiva Kšanienė, kurios knygomis ir straipsniais⁴ remtasi šiame darbe. Daug svarių straipsnių ir knygų apie evangelikų liuteronų istoriją, liturgiją, muziką įvairiomis kalbomis publikavo kun. doc. habil. dr. Darius Petkūnas⁵. Senosios Lietuvos muzikos tyrimų srityje labai svarbūs

³ Monografijos ir straipsniai internetinėje svetainėje: < <https://www.vargonai.com/vpc/vadovas-dr-girenas-povilionis/> > [žiūrėta 2022-05-10].

Povilionis G. *Vėlyvojo baroko vargondirbystės menas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*. Vilnius, 2013.

Povilionis G. *Vargondirbystės menas Lietuvoje: Nuo baroko iki klasicizmo. Vargonų katalogas. XVII a.–XIX a. I p.* Vilnius, 2009.

⁴ Kšanienė, D. *Muzika Mažojoje Lietuvoje: lietuvių ir vokiečių kultūrų sąveika (XVI a. – XX a. 4 dešimtmetis)*. Klaipėda, 2003. Ir kt.

⁵ Petkūnas D. *Renesanso ir reformos įtaka Mažajai Lietuvai*. Mokslinės konferencijos medžiaga. Klaipėda, 1998. Petkūnas D. *A Survey of the History of the Reformation in Poland and Lithuania*. Helsinkis, 2006. Ir kt.

yra muzikologės dr. Jūratės Trilupaitienės straipsniai ir tyrimai⁶. Itin daug Lietuvos vargonų yra aprašęs Rimantas Gučas, tad jo vadovas *Lietuvos vargonai*⁷ suteikia daug informacijos ir apie Klaipėdos apskrities evangelikų liuteronų bažnyčių vargonus. Istorinius Lietuvos vargonus tyrinėja, kataloguoja ir restauruoja doc. dr. Girėnas Povilionis. Labai svarbios yra dvi jo parašytos mokslinės monografijos (2008, 2013) bei daugelis straipsnių apie istorinius Lietuvos vargonus.

Darbo struktūra ir apimtis. Darbą sudaro įvadas, du skyriai, išvados, literatūros ir šaltinių sąrašas, santrauka lietuvių ir anglų kalbomis. Bendra apimtis – 40 puslapių, pateiktos 42 nuotraukos, panaudoti 39 literatūros šaltiniai.

⁶ Trilupaitienė, J. *XVI-XIX a. Lietuvos muzikinio gyvenimo atodangos*. Vilnius, 2014.

⁷ Gučas, R. *Lietuvos vargonai*. Vilnius: Petro ofsetas, 2009.

1. EVANGELIKŲ LIUTERONŲ KULTŪRA KLAIPĖDOS APSKRITYJE

1.1. Evangelikų liuteronų kultūros apraiškos Mažojoje Lietuvoje

Šiandien Lietuva nekvestionuojamai yra Romos Katalikų bažnyčios tikėjimo valstybė. Kai kuriose vietose, kuriose šiandien tarp katalikų esti ir protestantų tikėjimo žmonių, jie net nėra laikomi krikščionimis. Tačiau Reformacijos laikais viskas buvo kitaip⁸. „Vokiečių ordiną pavertus pasaulietine protestantiška kunigaikštyste ir kunigaikščiui Albrechtui Brandenburgiečiui valstybine religija paskelbus liuteronybę, Mažojoje Lietuvoje kūrėsi ir plėtojosi prūsų bei lietuvių raštija, tautinė kultūra“⁹. Pirmieji protestantų kunigai, atvykę į Mažąją Lietuvą, priklausė vokiškajai kultūrai, todėl kalbėdavo ir pamaldas vesdavo vokiečių kalba. Bet vienas svarbiausių protestantų tikėjimo principų buvo kiekvienoje šalyje žmonėms Šventąjį Raštą skelbti bei liturgines apeigas atlikti gimtąja kalba, tad netrukus Karaliaučiaus universitete buvo pradėti rengti dvasininkai, kurie mokėjo lietuviškai. Taip su Reformacijos plitimu susidarė labai palankios sąlygos vis plačiau skleisti lietuvių kalbą, ją puoselėti ir tobulinti. Tokiomis sąlygomis Mažojoje Lietuvoje įvairiose visuomenės grupėse augo sąmoningumas ne tik vartojamai tautinei kalbai bet ir visai tautos kultūrai apskritai, ir taip lietuviai galėjo išsaugoti savo tautinę tapatybę net ir gyvendami Prūsijos, o vėliau ir Vokietijos valstybių sudėtyje. Vis plačiau naudojant lietuvių kalbą bažnyčiose, mokyklose ir buityje atsirado poreikis rašytiniam žodžiui. Tuo metu jau minėtame Karaliaučiaus universitete mokėsi ir vienas garsiausių Lietuvos evangelikų liuteronų kunigų – Martynas Mažvydas – 1547 m. išleistos pirmosios spausdintos lietuviškos knygos „Katekizmo“ („*Catechismusa Prasty Szadei...*“) autorius. Reikia paminėti, kad rašytinė lietuvių kalba taip pat egzistavo dar iki pirmosios spausdintos knygos, bet dažniausiai tik asmeniniuose dvasininkų rankraščiuose. M. Mažvydo „Katekizmas“ yra svarbus ne tik kaip pirmoji spausdinta knyga, bet ir kaip pirmasis lietuvių muzikos rašytinis šaltinis Mažojoje Lietuvoje¹⁰. Taigi, pirmoji lietuviška knyga ir giesmynėlis buvo išleista apsišvietusių protestantų pastangomis ir tai davė pradžią dar vienam naujam lietuvių kalbos sklaidos etapui. „Pirmosios knygos lietuvių kalba buvo naujovė, stipriai paveikusi visuomenės sąmonę: buvo sulaužytas nuo pat krikščionybės priėmimo įsitvirtinęs stereotipas, kad Lietuvoje kalbama vienaip, bet rašoma svetimomis rašto kalbomis (kanceliarine rytų slavų kalba arba lotyniškai).“⁴ Reformacinis judėjimas Mažojoje Lietuvoje tuo metu skatino ne tik tautinės

⁸ <http://liuteronai.lt/video/straipsniai/1998_mazvydo_liuteronynes_pletros_koncepcija.pdf> [žiūrėta 2022-03-06]

⁹ <<http://aidas.lt/lt/istorija/article/16443-05-09-mazoji-lietuva>> [žiūrėta 2022-03-06]

¹⁰ Kšanienė, D. Lietuviškos muzikinės kultūros apraiškos Mažojoje Lietuvoje (XIX a.). *XVI-XIX a. Lietuvos muzikinio gyvenimo atodangos*. Vilnius, 2014, p. 347.

kalbos tobulėjimą bei puoselėjimą, bet ir kultūros, meno ir mokslo pažangą apskritai. Taip Mažoji Lietuva galėjo po truputį susisieti su pažangiomis Vakarų Europos valstybėmis.

1.2. Muzikos reikšmė evangelikų liuteronų Bažnyčioje Mažojoje Lietuvoje

Mažosios Lietuvos kultūros formavimuisi nepaprastai didelę įtaką turėjo evangelikų liuteronų tikėjimas ir pati Reformacija. Pirmieji į Mažąją Lietuvą atvykę evangelikų liuteronų kunigai lietuviai stengėsi kuo plačiau šviesti žmones, mokyti juos skaityti, aiškino jiems liturgijos esmę ir prasmę, kad visi tikintieji galėtų kuo nuoširdžiau įsitraukti į maldą. „Liuteronų bei įsitvirtinti Mažojoje Lietuvoje reikėjo įsteigti institucinius centrus – bažnyčių tinklą, bet kur kas sunkiau buvo keisti liaudišką tikėjimą jo dievotumo turinį“¹¹. Vokietijoje kilęs tikėjimas ne visada buvo lietuviams suprantamas, jau vien dėl to, kad pradžioje skelbtas nelabai kam žinoma vokiečių kalba. Bet iš vieno geriausių Prūsijos švietimo centrų – Karaliaučiaus universiteto – atvykę lietuviškai kalbantys kunigai stengėsi skleisti evangelikų liuteronų tikėjimą gimtąja kalba, kuria buvo kuriamos ir pamaldose visos bendruomenės giedamos protestantiškos giesmės. Jos evangelikams liuteronams yra vienas svarbiausių dalykų ne tik jų religinėse apeigose, bet ir pasaulietiniame gyvenime. Tad labai svarbu buvo ir tai, kad žmonės galėtų mokytis bei giedoti liuteroniškas giesmes visi kartu ne tik mišiose, bet ir namuose, dirbdami ar ilsėdamiesi. Tai padaryti buvo ypač nelengva, nes lietuviai savo buityje ir kasdieniame gyvenime buvo pratę dainuoti ne pagal religinius tekstus sukurtas giesmes, bet senąsias liaudies dainas. Kad būtų kuo geriau ir kokybiškiau liuteroniškų giesmių mokomi visi tikintieji, Prūsijos kunigaikštis Albertas Brandenburgietis rūpinosi, kad būtų greičiau leidžiami giesmynai gimtosiomis kalbomis. Tokiu pirmuoju lietuvišku giesmynu tapo jau minėtas M. Mažvydo „Katekizmas“. Jame užrašyti vienuolikos liuteroniškų giesmių tekstai. Vėliau Mažvydas sudarė ir daugiau giesmynų, tačiau jie buvo išleisti tik po jo mirties. Kiti lietuviškus giesmynus sudarė Mažosios Lietuvos šviesuoliai Jonas Bretkūnas, Lozorius Zengštokas (Lazarus Sengstock), Danielius Kleinas, Jonas Rikovijus (Jonas Richteris, Johann Richovius), Frydrichas Zigmantas Šusteris (Friedrich Sigismund Schusterus, Friedrich Sigmund Schuster), Jonas Berentas (Johann Behrendt), Fabijonas Ulrichas Glazeris (Fabian Ulrich Glaser), Adomas Frydrichas Šimelpenigis (Adam Friedrich Schimmelpfennig)¹² ir kiti. „M. Mažvydo ir jo talkininkų dėka, lietuvių kalba tapo bažnytine kalba. Ji įgijo oficialų

¹¹ Trilupaitienė, J. Protestantiškoji muzika Mažojoje Lietuvoje ir Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (XVI-XVII a.). *XVI-XIX a. Lietuvos muzikinio gyvenimo atodangos*. Vilnius, 2014, p. 71.

¹² Darbe asmenvardžių rašyba suvienodinta vadovaujantis Visuotine lietuvių enciklopedija.

Prūsijos tautinės mažumos kalbos statusą, ir tai neabejotinai buvo vienas svarbiausių lietuvių tautos vokiškoje Prūsijoje išlikimo veiksnių“¹³.

Nors Mažojoje Lietuvoje dar ilgą laiką, iki pat XIX a., šalia gyveno ir dirbo dviejų, lietuviškosios ir vokiškosios, kultūrų žmonės, tarp jų nuolat vyko bendradarbiavimas. Juos visus vienijo bendras – evangelikų liuteronų – tikėjimas. Viena kultūra nuolat padėjo tobulėti kitai. Pagal vokiškų giesmynų pavyzdį sudaryti pirmieji lietuviški giesmynai ir parašytos giesmės padėjo pagrindą tolimesniam lietuviškos giedojimo tradicijos atsiradimui ir plėtojimuisi. Tai vyko ir vėlesniais amžiais iki pat XIX a. antrosios pusės. Vokiškosios tradicijos liuteroniškų giesmių giedojimas Mažojoje Lietuvoje laikui bėgant taip išplito, kad jos tapo svarbios visuose gyvenimo įvykiuose: liturginėse apeigose, šventėse, mokyklose, netgi namuose. Apie liutvininkų giedojimą gražiai yra pasakęs vienas iškiliausių Mažosios Lietuvos kultūros veikėjų – Vydūnas: „Lietuviai giedodavo iš visos širdies. Todėl visi, kurie tada nueidavo į bažnyčią, būdavo giliai pagauti to širdingo, gražaus ir galingo giedojimo, kuris žymiai pralenkė vokiečių giedojimą.“¹⁴.

Labai svarbus Mažajai Lietuvai ir šio krašto evangelikų liuteronų bažnyčios tobulėjimui buvo ne vieną kartą minėtas Karaliaučiaus universitetas. Jis nuo pat įkūrimo tapo vienu svarbiausių Rytų Europos kultūros centrų, kuriame steigėsi įvairios mokslo ir meno organizacijos bei draugijos. Karaliaučiaus universiteto vadovų ir jame studijuojančių bei studijas baigusių kunigų, ir mokytojų dėka vyko didelė lietuvių kalbos, tautosakos, liaudies dainų, giesmių, giesmynų sklaida, tobulėjimas. Taip pat Karaliaučiaus universitete buvo rengiami būsimieji Mažosios Lietuvos raštinijos, meno, muzikos darbuotojai. XIX a., Karaliaučiaus universitete dirbo ir iškilusi profesorius Martynas Liudvikas Rėza, kuris labai rūpinosi lietuviškų giesmių sklaida, jų rinkimu ir vertimu į vokiečių kalbą, kad lietuvių giesmės būtų žinomos kuo plačiau. Prie universiteto veiklos bei lietuviškų giesmių sklaidos taip pat aktyviai prisidėdavo ir Karaliaučiaus Bažnytinės muzikos akademija. „XIX a. lietuviškas liuteroniškas giedojimas paplito visuotinai. Visa apimantis giedojimo pomėgis, lietuviškas savitumas stebindavo svetimšalius, keliaujančius po Mažąją Lietuvą“¹⁵. Liuteroniškų tradicijų bei giesmių plėtotei labai svarbios buvo ir Mažosios Lietuvos mokyklos, kuriose buvo siekiama visapusiškai šviesti žmones, atkreipti jų dėmesį į sąmoningą bažnytinį gyvenimą, taip pat buvo mokoma muzikos, nuolat giedamos lietuviškos evangeliškosios giesmės. Apskritai giesmės buvo svarbios ir giedamos net tik bažnyčiose ar

¹³ <http://liuteronai.lt/video/straipsniai/2014_kristijono_donelaicio_laiku_liuteronu_giesmes.pdf> [žiūrėta 2022-03-07]

¹⁴ Kšanienė, D. Lietuviškos muzikinės kultūros apraiškos Mažojoje Lietuvoje (XIX a.). *XVI-XIX a. Lietuvos muzikinio gyvenimo atodangos*. Vilnius, 2014, p. 350.

¹⁵ Ten pat, p. 353.

mokyklose, bet ir visose kitose žmonių gyvenimo veiklose. XIX a. patobulėjus švietimui ir muzikos mokymui, atskyrus mokyklas nuo bažnyčių, Prūsijos, o kartu ir Mažosios Lietuvos, muzikinis ugdymas tapo itin aukšto lygio. Kaip teigia D. Kšanienė (2014), 1879 m. į Prūsiją atvykę vizitatoriai, aplankę jau ir Šveicarijos, Bavarijos, Austrijos, Saksonijos, Prūsijos, Olandijos, Belgijos pradinės mokyklas, „nurodė, jog Prūsijos muzikos mokymo lygis aukštesnis negu kitose <...>. Jis matęs gero lygio pamokų, kur berniukai ir mergaitės dainavo iš natų ir keliais balsais atliko choralus, bažnytines giesmes. Mokinių dėmesys ir noras mokytis padarė <...> didelį įspūdį“. Tokiam dėstymo ir švietimo lygio kilimui didelės įtakos turėjo Karaliaučiaus universitete dėstantys Vakarų Europoje studijas baigę profesionalūs pedagogai. Šiame universitete studijuojantiems lietuviams tokie pedagogai suteikė puikų išsilavinimą, kuris vėliau buvo labai naudingai pritaikytas tolesnei įvairių pavidalų bei žanrų muzikos kultūros plėtotei Mažojoje Lietuvoje¹⁶.

1.2.1. Liuteroniškų giesmių raida Mažojoje Lietuvoje

Jau pačioje Reformacijos pradžioje Martynas Liuteris (Martin Luther, Luder) suprato, kokia svarbi muzika yra tikėjimui. Jis sakė, kad „muzika yra nuostabiausia Dievo dovana žmonėms“¹⁷, todėl pats labai domėjosi muzika, stengėsi ją pritaikyti liuteroniškoms apeigoms bei skatino kitus dvasininkus patiems mokytis ir mokyti žmones giesmių. Apskritai, protestantiškasis choralas, tai „liuteronų bažnytinis giedojimas, suformuotas XVI a. grigališkojo choralo, viduramžių vokiškų bei čekiškų bažnytinių giesmių ir papildomai sukurtų giesmių bei himnų pagrindu“¹⁸. Protestantiškasis choralas kiekviename krašte vystėsi vis kitaip, nes svarbiausias šio giedojimo tikslas buvo įtraukti visą tikinčiųjų bendruomenę, o tam reikėjo giesmes pritaikyti ar net iš naujo sukurti naujomis kalbomis. Tai Mažojoje Lietuvoje darė universitetuose išsilavinę jauni lietuviai dvasininkai, mokytojai, literatai. „Vadovaujantis to meto mokslo klasifikacija, universitetuose į septynių laisvų menų sistemą įėjo muzikos mokslas (giedojimas), tai lietuviškos raštijos pradininkams labai palengvino darbus, rengiant lietuviškas giesmes“¹⁹. Tuo metu liuteroniškų giesmių bei muzikos buvo mokomasi iš vokiškų giesmynų, sudarytų paties M. Liuterio ir jo pagalbininkų giesmių kūrėjų, vertėjų, eiliuotojų. Tad ir lietuviški giesmynai buvo rengiami puikiu vokiškuoju

¹⁶ Kšanienė, D. Lietuviškos muzikinės kultūros apraiškos Mažojoje Lietuvoje (XIX a.). *XVI-XIX a. Lietuvos muzikinio gyvenimo atodangos*. Vilnius, 2014.

¹⁷ Trilupaitienė, J. Protestantiškoji muzika Mažojoje Lietuvoje ir Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (XVI-XVII a.). *XVI-XIX a. Lietuvos muzikinio gyvenimo atodangos*. Vilnius, 2014, p. 73.

¹⁸ Daunoravičienė G., Vilimas, J. Protestantiškasis choralas. *Muzikos enciklopedija III t.*, p. 151.

¹⁹ Trilupaitienė, J. Protestantiškoji muzika Mažojoje Lietuvoje ir Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (XVI-XVII a.). *XVI-XIX a. Lietuvos muzikinio gyvenimo atodangos*. Vilnius, 2014, p. 72.

pavyzdžiu. Norint profesionaliai parengti giesmyną, reikėjo ne tik turėti muzikinį išsilavinimą ir mokėti giedoti, bet ir gebėti versti giesmių tekstus iš kitų kalbų, juos gražiai sueiliuoti. Tad tai tik įrodo, kaip gerai išsilavinę buvo lietuviškųjų giesmynų rengėjai. Vienu ankstyviausių pagrindinių lietuvišku giesmynu tapo M. Mažvydo „Giesmės krikščioniškos“ (I d. 1566 m., II d. 1570 m.). Šiame giesmyne esančioms giesmėms Mažvydas naudojo įvairių šalių šaltinius, juos pritaikydamas tiek naujiems tekstams, tiek melodijoms. Reikia paminėti, jog giesmyne nurodoma, kad jame buvo naudoti ir trylikos kitų vertėjų, kildinamų iš Vilniaus apylinkių, darbai. Tačiau jie nesudarė rinkinyje publikuotų giesmių daugumos²⁰. Panašiai giesmynai buvo sudarinėti ir po M. Mažvydo. Jo darbus tęsė Baltramiejus Vilentas, Jonas Bretkūnas ir kiti.

Laikams keičiantis ir kalbai tobulėjant, XVI a. sukurti lietuviški tekstai jau nebebuvo naudojami kuriant naujas giesmes. Kintant kalbai buvo sukurta ne tik naujų tekstų, vertimų, bet apskritai – naujų giesmių. Klasikinio lietuviško liuteronų giesmyno, leisto iki XX a. pr., pavyzdžiu tapo 1732 m. Jono Berento sudarytas ir išleistas giesmių rinkinys „Iš naujo perveždėtos giesmių knygos...“. Vėliau didžiausią indėlį į Mažosios Lietuvos raštiją bei giesmynų sudarymą įnešė kitataučiai – Lozorius Zengštokas, Danielius Kleinas ir kiti. Būtent jie daugiausiai dėmesio skyrė nykstančios lietuvių kalbos išsaugojimui ir tyrinėjimui.

1.2.2. Vargonų muzika Mažosios Lietuvos evangelikų liuteronų Bažnyčioje

Vargonų muzikos reikšmė Mažosios Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčioje bėgant metams nuolat keitėsi. XVI a., Reformacijos pradžioje, paties M. Liuterio nurodymu muzikavimas vargonais bažnyčioje buvo stipriai apribotas. Tuo laiku vargonai negalėdavo skambėti kartu su giesmėmis, atliekamomis kunigo, choro ir bendruomenės. Jais galėdavo groti tik tarpuose tarp giesmių, taip pat pamaldų pradžioje ir pabaigoje. Tačiau bėgant laikui keitėsi ir vargonų muzikos tradicijos bažnyčioje. Vis labiau bažnyčiose įsigalėjant vienbalsiam dainavimui, sustiprėjo ir vargonų reikšmė. Jais imta akompanuoti bažnytiniam vienbalsiam bendruomeniniam giedojimui. Tam postūmį Mažojoje Lietuvoje davė ir Karaliaučiaus katedros vargonininkas Johannas Reihardas, išleidęs giesmių rinkinį „Prūsijos šventinės giesmės“, pritaikytą būtent vienbalsiam giedojimui su vargonais²¹. XIX a. vargonų muzikos vaidmuo evangelikų liuteronų pamaldose sustiprėjo dar labiau. Šiame amžiuje didelį

²⁰ Trilupaitienė, J. Protestantiškoji muzika Mažojoje Lietuvoje ir Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (XVI–XVII a.). *XVI–XIX a. Lietuvos muzikinio gyvenimo atodangos*. Vilnius, 2014, p. 72.

²¹ Kšanienė, D. *Muzika Mažojoje Lietuvoje: lietuvių ir vokiečių kultūrų sąveika (XVI a. – XX a. 4 dešimtmetis)*. Klaipėda, 2003, p. 65–66.

dėmesį bažnytinei muzikai skyrė jau ir Bažnyčios hierarchai, dvasininkai. Kadangi tuo metu daugelyje didesnių bažnyčių stovėjo labai geri vargonai, atsirado aukštesnio profesinio lygio vargonininkų poreikis. Tokie vargonininkai buvo rengiami Karaliaučiaus universitete, kuriame dėstė garsus Karaliaučiaus katedros vargonininkas Wilhelmas Jensenas. Jis ne tik dėstė vargonavimą, pats vargonininkavo, bet ir rūpinosi bažnytiniu repertuaru, todėl sudarė ir išleido vargoninių choralų rinkinį, kuriame choralų melodijos buvo artimos liaudies dainų melodijoms. Šis rinkinys buvo labai populiarus tarp Mažosios Lietuvos vargonininkų, tad pakartotinai išleistas net kelis kartus. Panašius vargoninių choralų rinkinius sudarinėjo ir kiti to meto gerbiami muzikai: E. H. Saemannas ir Dancigo bažnyčioje tarnavęs vargonininkas Markulis.²² Nors daugelyje Mažosios Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčių stovėjo geri vargonai, muzikavo chorai ir vargonininkai, bet ne visų jų meninis lygis buvo vienodas. Aukščiausio meninio lygio muzika skambėjo Karaliaučiaus katedroje, kurioje gana sudėtingus kūrinius atlikdavo stiprus choras ir profesionalus vargonininkas. Vėliau didesniuose miestuose: Tilžėje, Gumbinėje, Klaipėdoje, taip pat susiformavo gana stiprūs chorai, o mažesnių miestelių bažnyčiose chorai buvo silpnesni ir galėjo atlikti tik paprastas giesmes, tačiau vis tiek puoselėjo savo tikėjimo muzikines tradicijas.

Evangelikų liuteronų giedojimo ir vargonavimo tradicijos išliko stiprios ir iki šių dienų. Vargonininko pozicija evangelikų liuteronų bendruomenėje yra labai gerbiama ir vertinama, todėl reikalaujanti ir itin gero muzikinio pasiruošimo. Neretai vargonininkas atlieka ir kantoriaus pareigas, dirba su choralais, pritaiko giesmes evangelikų liuteronų pamaldoms. Tad nuo vargonininko dažniausiai priklauso kiekvienos evangelikų liuteronų bažnyčios muzikavimo tradicijos ir meninis lygis apskritai.

²² Kšanienė, D. *Muzika Mažojoje Lietuvoje: lietuvių ir vokiečių kultūrų sąveika (XVI a. – XX a. 4 dešimtmetis)*. Klaipėda, 2003, p. 66.

2. KLAIPĖDOS APSKRITIES EVANGELIKŲ LIUTERONŲ BAŽNYČIŲ VARGONAI

Klaipėdos apskrityje evangelikų liuteronų bažnyčių tinklas yra tankiausias visoje dabartinėje Lietuvoje. Daugelyje maldos namų stovi vargonai. Vieni jų – reikšmingi istoriniai instrumentai, kiti – naujai sumontuoti vargonai. Šioje darbo dalyje bus pristatyti, aprašyti ir palyginti ne tik reikšmingiausi Klaipėdos apskrities evangelikų liuteronų bažnyčių istoriniai vargonai, bet ir mažai kam žinomi naujai pastatyti instrumentai. Būtent su pastaraisiais instrumentais dažniausiai nėra susipažinusi didžioji dalis Lietuvos vargonininkų, kurie priklauso katalikų religinei bendruomenei. Kad vystytųsi glaudesnis ryšys tarp evangelikų liuteronų ir katalikų muzikų, reikalingos žinios, kuriomis vadovaudamiesi katalikų vargonininkai galėtų susipažinti su liuteronų bažnyčiose esančiais vargonais. Taip bendradarbiaudami katalikų vargonininkai ir liuteronų bažnyčių muzikai bei dvasininkai galėtų plėsti koncertinę, muzikinę bei edukacinę veiklą evangelikų liuteronų parapijų bažnyčiose, taip supažindindami parapijiečius su profesionaliąja vargonų muzika ir vargonininko specialybe plačiąja prasme.

2.1. Naujai pastatyti (po 1940 m.) Kintų, Klaipėdos, Kretingalės, Palangos, Plikių ir Priekulės evangelikų liuteronų bažnyčių vargonai

Naujai pastatyti vargonai Klaipėdos apskrities evangelikų liuteronų bažnyčiose dažniausiai yra nedideli, kameriniai instrumentai, atvežti iš Vokietijos parapijų. Informaciją apie daugelį vargonų galima rasti Lietuvos evangelikų liuteronų bažnytinės muzikos sandraugos (LEBMS) archyve. Jame vargonininkės ir minėtos sandraugos vadovės Lauros Matuzaitės-Kairienės iniciatyva yra aprašyti ir inventorizuoti beveik visi Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčiose esantys vargonai. LEBMS iniciatyva yra restauruojami itin reikšmingi istoriniai vargonai, esantys evangelikų liuteronų bažnyčiose, bei statomi nauji instrumentai bažnyčiose, kuriose vargonų visai nėra. Ši muzikos sandrauga taip pat rūpinasi evangelikų liuteronų muzikos bei giesmių sklaida, organizuoja bažnytinės muzikos seminarus, kviečia Lietuvoje koncertuoti Vokietijos evangelikų liuteronų bažnyčių vargonininkus, populiarina evangelikiškąją kultūrą Lietuvoje.

Kintų evangelikų liuteronų bendruomenė turi labai seną istoriją, kuri yra glaudžiai susijusi ir su viena gražiausių Lietuvos vietų – Ventės ragu, kur 1390 m. kryžiuočiai pastatė

pilį ir pavadino ją Vindenburgu²³. Šalia jos buvo pastatyta ir koplyčia. Vėliau koplyčios vietoje buvo statomos bažnyčios, bet beveik visų jų išlikimas, dėl atšiaurių gamtos sąlygų, buvo labai sudėtingas. Galiausiai visai atsisakyta minčių bažnyčią statyti Ventėje ir nuspręsta ją perkelti į Kintus. Juose bažnyčia pastatyta 1705-1706 m.²⁴ Nelengvas šiai bažnyčiai buvo laikas po Antrojo pasaulinio karo, kuomet ji buvo paversta sandėliu. Tačiau po kurio laiko, 1987 m., parapijiečiams pavyko iškovoti, kad bažnyčia taptų koncertų ir parodų sale, tad šiam tikslui ji buvo truputį restauruota. Dabar Kintai yra viso Šilutės krašto traukos centras. Kintuose vyksta vasaros festivaliai, gausiai rengiami koncertai. Istorinė bažnyčia šiuo metu yra restauruojama ir prižiūrima gana gausios evangelikų liuteronų bendruomenės. Kol vyksta istorinės bažnyčios restauravimas, evangelikų liuteronų bendruomenės gyvenimas vyksta šalia esančiuose bažnyčios parapijos namuose. Ten šiuo metu naudojami kaip dovana iš Vokietijos Altlunebergo (netoli Bremeno) evangelikų liuteronų parapijos atvežti vargonai. Visgi šiam instrumentui teko pagaminti naują prospektą, nes senasis turėjo likti Altluneberge. Pats instrumentas pagamintas 1972 m., turi vieną manualą ir pedalių klaviatūrą²⁵. Šių vargonų manualinės klaviatūros diapazonas yra padalintas į dvi dalis – bosinę ir diskantinę. Šiuo metu vargonai yra geros būklės, jais grojama pamaldų bei koncertų metu.

Vargonų dispozicija²⁶:

1 Manual Schleifen geteilt

6 Manual-Register

Subbaß 16`

Koppel I/P

Pav. Nr. 2 Kintų evangelikų liuteronų bažnyčios parapijos namų vargonai

Pav. Nr. 1 Kintų evangelikų liuteronų bažnyčios parapijos namų vargonai

Pav. Nr. 3 Kintų evangelikų liuteronų bažnyčios parapijos namai

²³ <<http://kintuparapija.lt/parapijos-istorija-1/lt/>> [žiūrėta 2022-05-03]

²⁴ Ten pat.

²⁵ Lietuvos evangelikų liuteronų bažnytinės muzikos sandraugos (LEBMS) archyvo medžiaga.

²⁶ Visos darbe pateiktos vargonų dispozicijos yra iš LEBMS archyvo.

Beveik visos darbe naudotos nuotraukos yra iš LEBMS archyvo, išskyrus Pav. Nr. 28, Nr. 36 ir Nr. 37, kurie yra iš doc. dr. G. Povilionio asmeninio archyvo, taip pat Pav. Nr. 32, kuris yra iš darbo autorės asmeninio archyvo.

Klaipėdos evangelikų liuteronų bažnyčios parapijos salės vargonai kaip dovana atvežti ir sumontuoti iš Vokietijos. Šis instrumentas turi manualinę ir pedalinę klaviatūras. Svarbu paminėti, kad ir šių vargonų manualinės klaviatūros diapazonas yra padalintas į dvi dalis – bosinę ir diskantinę²⁷.

Vargonų dispozicija:

Bass und Diskant

Gedeckt 8′

Rohrflöte 4′

Prinzipal 2′

Quinte 1 1/3′

Pav. Nr. 4 Klaipėdos evangelikų liuteronų bažnyčios parapijos salės vargonai

Pav. Nr. 5 Klaipėdos evangelikų liuteronų bažnyčios parapijos salės vargonai

Pav. Nr. 6 Klaipėdos evangelikų liuteronų bažnyčios parapijos salės interjeras

Klaipėdos evangelikų liuteronų bažnyčios vargonai yra nedideli, tik vieno manualo, tad jie skirti groti pamaldų metu. Tačiau šis instrumentas tvarkingas ir gerai prižiūrėtas, todėl juo galima atlikti ir nesudėtingas koncertines programas solo vargonais, akompanuoti dainininkams, chorams bei muzikuoti su kitais instrumentais ansambliu.

Kretingalėje esanti evangelikų liuteronų bažnyčia pastatyta 1741 m. Tikinčiųjų bendruomenės istorija čia siekia net XVII a. vidurį, kuomet 1652 m. buvo pastatyta medinė koplyčia²⁸. Kelis šimtus metų trunkanti Kretingalės evangelikų liuteronų parapijos istorija nenutrūksta ir šiandien: bažnyčioje vyksta pamaldos, bendruomenės susitikimai, koncertai.

²⁷ Lietuvos evangelikų liuteronų bažnytinės muzikos sandraugos (LEBMS) archyvo medžiaga.

²⁸ < <https://www.liuteronai.lt/kretingales-parapija/> > [žiūrėta 2022-05-03]

Šiuo metu šventovėje stovintys vargonai 2016 m. padovanoti ir perkelti iš Vokietijos Essen-Borbeck-Vogelheimo evangelikų liuteronų bažnyčios. Deja, vargonų meistras nėra žinomas²⁹. Tačiau pats instrumentas – nedidelis, kompaktiškas: turi vieną manualinę ir prikabintų pedalų (be savo vamzdžių, veikiančią tik per sankabą) klaviatūras. Vargonai labiausiai tinkami groti pamaldų metu, pritarti bendruomenės giedojimui, tačiau parinkus reikiamą programą, instrumentu galima griežti solo, akompanuoti įvairiems instrumentams ar dainininkams, ansambliuoti.

Vargonų dispozicija:

Gedackt 8′

Spitzflöte 4′

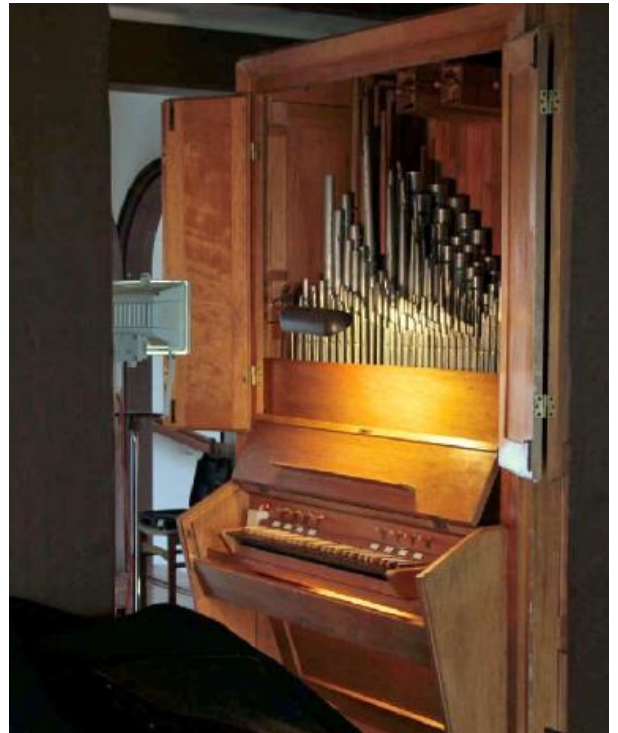
Prinzipal 2′

Scharf 3-4 f.

Angehängtes Pedal

Pav. Nr. 8 Kretingalės evangelikų liuteronų bažnyčios vargonai

Pav. Nr. 7 Kretingalės evangelikų liuteronų bažnyčios vargonai

Pav. Nr. 9 Kretingalės evangelikų liuteronų bažnyčia

²⁹ Lietuvos evangelikų liuteronų bažnytinės muzikos sandraugos (LEBMS) archyvo medžiaga.

Palangos evangelikų liuteronų bažnyčia pastatyta ir konsekruota gana neseniai – 2011 metais. Evangelikų liuteronų bažnyčia Palangoje yra stovėjusi ir anksčiau, tačiau tarpukariu sudegė ir atstatyta nebuvo. Šiuo metu parapijiečiai džiaugiasi nauja bažnyčia, kurioje stovi iš Vokietijos perkelti vargonai. Šis instrumentas buvo sukurtas 1957 m. Kėlnų mieste, Vokietijoje, o 2011 m. perkeltas ir sumontuotas Palangos evangelikų liuteronų bažnyčios chore, už naujo – specialiai šiems vargonams suprojektuoto prospekto.³⁰ Vargonai turi dvi manualines ir pedalinę klaviatūras. Nors jie perkelti gana neseniai, tačiau šiandieninė vargonų būklė yra bloga, jais muzikuoti beveik neįmanoma, veikia tik dalis registrų.

Vargonų dispozicija:

I Manualas

Quintade 16' (neveikiantis)
 Prinzipal 8' (nėra)
 Rohrgedackt 4'
 Oktav 4'
 Quinte 2 2/3'
 Blockflöte 2'
 Mixtur 4 f.
 Trompete 8'

II Manualas

Weidenpfeife 8'
 Liebl. Gedeckt 8'
 Rohrflöte 4' (nėra)
 Superoktave 2'
 Sesquialtera 2 f.
 Scharf 3 f.
 Krummhorn 8'

Pedalai

Subbass 16'
 Ged. Bass 8'
 Offenbass 8'
 Choralbass 4'
 Nachthorn 2'
 Posaune 16'

Coupler

2.Man./1.Man.
 1.Man./Pedal
 2.Man./Pedal
 1.Man. Superoktav/Pedal
 2. Free Combinations

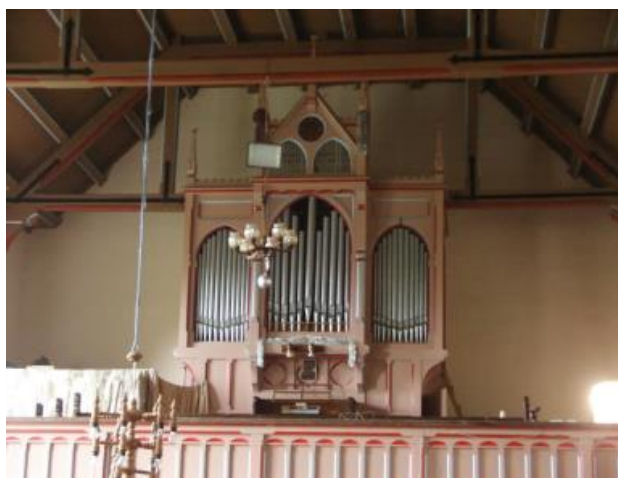
Pav. Nr. 10 Palangos evangelikų liuteronų bažnyčios vargonai

Pav. Nr. 11 Palangos evangelikų liuteronų bažnyčios vargonai

³⁰ Lietuvos evangelikų liuteronų bažnytinės muzikos sandraugos (LEBMS) archyvo medžiaga.

Plikių evangelikų liuteronų bažnyčia pastatyta 1896 m., tačiau savarankiška evangelikų liuteronų bendruomenė ten susikūrė penkeriais metais anksčiau. Plikių parapija turtinga įvykiais, nutikusiais per ilgą jos gyvavimo laiką. Nors bažnyčios paskirtis po Antrojo pasaulinio karo nebuvo pakeista ir ji netapo sandėliu, tačiau vis tiek sovietų karių buvo stipriai suniokota. Nukentėjo net tik bažnyčios pastatas ir turtas, bet labai stipriai buvo apgadinti ir ten stovėję vargonai. Senieji vargonai, iš kurių išliko tik prospektas ir griežyklos fragmentai, pastatyti 1900 m. netrukus po bažnyčios baigimo. Deja, iš šių Karaliaučiaus meistro Bruno Goebelio (op. Nr. 181) vargonų išliko tik nepataisomai sugadinta dviejų manualų griežykla ir mažiau nukentėjęs prospektas³¹.

Pav. Nr. 12 Plikių evangelikų liuteronų bažnyčios vargonai

Pav. Nr. 13 Plikių evangelikų liuteronų bažnyčios senųjų vargonų griežykla

Šiuo metu Plikių evangelikų liuteronų bažnyčioje yra dviejų manualų ir pedalų klaviatūrą turinys pneumatiniai vargonai. Jie iš pradžių buvo dovanoti Rusnės evangelikų liuteronų parapijai ir vėliau perkelti į Plikius. Naujieji vargonai (*Heinrich Rohlfingo* firmos, kurios veiklą 1970 m. perėmė *Kreienbrino* firma) buvo sumontuoti senųjų vargonų spintoje, už istorinio Goebelio firmos prospekto. Šių vargonų perkėlimo ir montavimo darbai atlikti diletantiškai, stokojant profesionalių žinių, dalis registrų yra nenaudojami, trūksta žemųjų C ir Cis *Subbaso* registro garsų, kai kurios vargonų dalys yra susidėvėjusios, todėl instrumentas funkcionuoja blogai.³² Apibendrinus, galima teigti, kad norint šiais vargonais koncertuoti ar atlikti sudėtingesnius kūrinius pamaldų metu, reikalingas rimtas remontas.

³¹Girėnas Povilionis, Rima Povilionienė. Karaliaučiaus meistro Bruno Goebelio (1860–1944) vargonai Lietuvoje: istorija ir vargondirbystės amato ypatumai. In: *Acta Academiae Artium Vilnensis*, Nr. 77–78. Vilnius, 2015, pp. 45–63.

³² Lietuvos evangelikų liuteronų bažnytinės muzikos sandraugos (LEBMS) archyvo medžiaga.

Vargonų dispozicija:

I Manualas (C-f3)

Rohrgedeckt 8'

Principal 8'

Gemshorn 4'

Mixtur 3-4 f. (nėra)

II Manualas (C-f3)

Vox coelestis 8'

Salicional 8'

Konzertflöte 8'

Kleingedeckt 4'

Principal 4'

Piccolo 2'

Sesquialter 2 f.

Pedalai

Sanftbass 16'

Subbaß 16'

Bassflöte 8'

Principal 4'

Funktionen

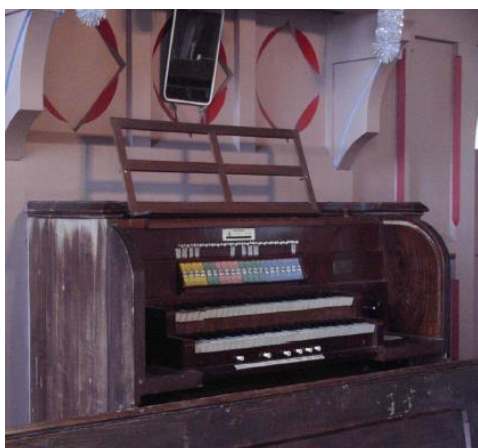
Manualkoppel II zu I

Pedalkoppeln I, II su Pedalais

Unteroktavkoppel II:I

Oberoktavkoppel II:I

Oberoktavkoppel I

Pav. Nr. 14 Plikių evangelikų liuteronų bažnyčios vargonų griėžykla

Pav. Nr. 15 Plikių evangelikų liuteronų bažnyčios vargonai

Pav. Nr. 16 Plikių evangelikų liuteronų bažnyčios vargonų griėžykla

Pav. Nr. 17 Plikių evangelikų liuteronų bažnyčia

Priekulėje evangelikų liuteronų bendruomenė žinoma jau nuo XVI a., o pirmoji bažnyčia čia pastatyta ir pašventinta 1697 m. Ši bažnyčia turi ilgą ir turtingą istoriją, tačiau jos neaplenkė ir pasauliniai karai, ir įvairios negandos. Nepaisant to, visada buvusi gausi parapija tokia yra ir mūsų dienomis. Evangelikų liuteronų bendruomenei Priekulėje dabar vadovauja kunigas doc. habil. dr. Darius Petkūnas. Priekulės bažnyčioje 2018 m. buvo pastatyti nedideli vargonėliai – pozityvas. Jo autorius – Vokietijos, Ludwigsburgo mieste įsikūrusi vargonų firma „*Walcker Orgelbau*“.³³ Pozityvą atvežė ir sumontavo vargonų meistras Jörgas Naß. Prieš tai šis instrumentas stovėjo Vokietijoje, Osnabrücke. Šie nedideli vargonėliai yra vieno manualo ir turi keturis registrus. Tai – tvarkingas, nedidelis instrumentas, kuriuo galima atlikti būtent pozityvui pritaiktą muzikinę programą.

Vargonų dispozicija:

Gedackt 8’

Rohrflöte 4’

Prinzipal 2’

Mixtur 2-3 f.

Pav. Nr. 19 Priekulės evangelikų liuteronų bažnyčios pozityvas

Pav. Nr. 18 Priekulės evangelikų liuteronų bažnyčios interjeras

Pav. Nr. 20 Priekulės evangelikų liuteronų bažnyčia

Naujai pastatyti vargonai Kintų, Klaipėdos, Kretingalės, Palangos, Plikų ir Priekulės evangelikų liuteronų bažnyčiose daugiausia yra nedideli, kompaktiški, dažnai vieno manualo su pedalų klaviatūra instrumentai. Visi jie dovanoti, atvežti ir sumontuoti iš įvairių Vokietijos

³³ Lietuvos evangelikų liuteronų bažnytinės muzikos sandraugos (LEBMS) archyvo medžiaga.

evangelikų liuteronų bažnyčių. Nors, šie nedideli vargonai daugiausia skirti groti pamaldų metu – akompanuoti bendruomeniniam giedojimui, tačiau pastaruoju metu profesionalūs vargonininkai sumaniai prisitaikę prie nedidelių vargonų galimybių bei parinkę tinkamą programą, jais rengia koncertus. Kultūrinį muzikos gyvenimą šiose evangelikų liuteronų parapijose daugiausia palaiko ir vargonų koncertus organizuoja Lietuvos evangelikų liuteronų bažnytinės muzikos sandraugos (LEBMS) vadovė L. Matuzaitė-Kairienė. Jos dėka į Lietuvą atkeliavusiais vargonais bei organizuojamais koncertais populiarinama šio instrumento muzika bei evangelikų liuteronų kultūra. Esant glaudesniai katalikų ir evangelikų liuteronų muzikų bendradarbiavimui, būtų galima dar labiau praplėsti koncertinę veiklą visose Klaipėdos apskrities evangelikų liuteronų bažnyčiose, kuriose stovi pakankamai geros būklės vargonai.

2.2. Istoriniai (iki 1940 m.) – Būtingės, Ramučių, Švėkšnos ir Vanagų evangelikų liuteronų bažnyčių vargonai

Šiame poskyryje bus pristatomi ir aprašomi svarbūs istoriniai Būtingės, Ramučių, Švėkšnos ir Vanagų bei plačiau nagrinėjami Kretingos ir Šilutės evangelikų liuteronų bažnyčių vargonai. Deja, beveik absoliučios daugumos minėtų bažnyčių istorinių vargonų būklė šiuo metu yra bloga, dalies avarinė, ar net kritinė. Veikiantys yra Vanagų bažnyčios vargonai, blogesnės būklės – Kretingos ir Šilutės bažnyčių instrumentai. Tačiau vis tiek visi jie yra labai svarbi Lietuvos vargonų istorijos dalis.

Būtingėje esanti evangelikų liuteronų bažnyčia pastatyta 1824 m., bet bendruomenės įsikūrimas čia siekia net XVI a. Dėl nepalankių oro ir gamtos sąlygų bažnyčia Būtingėje statyta net penkis kartus. Paskutinė, penktoji bažnyčia, stovi iki mūsų dienų. Būtingės bažnyčia ypatinga ir tuo, kad joje išliko istoriniai, vieno manualo vargonai. Deja, vargonų meistras ir tiksli pastatymo data nėra žinomi. Tačiau, vargonų restauratorius G. Povilionis, juos tyrinėjęs dar 2001 m. teigia, kad jie galėjo būti sukurti XIX a. pab. – XX a. pr. Jis mano, kad pagal ant keleto vamzdžių aptiktus įrašus juodu tušu „*Rußland*“, galima daryti prielaidą, kad instrumentas atvežtas iš Rytų Prūsijos³⁴. Taip pat manoma, kad šie vargonai buvo pagaminti kurioje nors vokiškai kalbančioje šalyje ir paskui atvežti į Būtingę. Šie istoriniai ir labai vertingi vargonai yra gerai išsilaikę ir veikiantys, tačiau nesuderinti.³⁵ Jie turi yra vieno

³⁴ G. Povilionio asmeninio archyvo medžiaga.

³⁵ Lietuvos evangelikų liuteronų bažnytinės muzikos sandraugos (LEBMS) archyvo medžiaga.

manualo ir turi šešis registrus. Tačiau kad būtų galima šiais vargonais groti ir koncertuoti, juos reikėtų restauruoti, tik tam reikia labai daug lėšų. Galbūt ateityje šie vargonais bus restauruoti, sutvarkyti ir jais bus galima groti pamaldose bei koncertuoti.

Vargonų dispozicija:

Manualas (C-f3)

Principal 8'

Octave 4'

Flöte 8'

Flöte 4'

Superoctave 2'

Mixtur 2 f.

Pav. Nr. 21 Būtingės evangelikų liuteronų
bažnyčios vargonai

Pav. Nr. 22 Būtingės evangelikų liuteronų
bažnyčios vargonų griežykla

Pav. Nr. 23 Būtingės evangelikų liuteronų
bažnyčios vargonai

Pav. Nr. 24 Būtingės evangelikų liuteronų
bažnyčia

Ramučių parapija ir bažnyčia, palyginus su kitomis Mažosios Lietuvos evangelikų liuteronų parapijomis ir bažnyčiomis, yra gana nauja. Evangelikų liuteronų bendruomenė čia susikūrė 1895 m., o dabartinė bažnyčia baigta statyti ir pašventinta 1929 m.³⁶ Nuo pat savo įsikūrimo, Ramučių parapija nebuvo gausi, tad ir šiandien evangelikų liuteronų bendruomenė čia – nedidelė. Vargonai bažnyčioje skamba nuo pat jos pastatymo – 1929 m. Jie sumeistraiuti garsioje Rytų Prūsijos Elbingo miesto (dab. Lenkija) vargonų įmonėje „August Terletzki“. To paties meistro vargonai išliko Šilutės evangelikų liuteronų bažnyčioje ir yra aprašyti šiame darbe. Po Antrojo pasaulinio karo iš vargonų buvo išvogti visi metaliniai vamzdžiai ir švininiai pneumatinės traktūros vamzdeliai. Šiuo metu vargonų būklė labai bloga, avarinė. Manualinės klaviatūros ir išlikę mediniai vamzdžiai yra stipriai apgadinti, nešvarūs, suguldyti šalia vargonų.³⁷ Šiuos vargonus būtų galima restauruoti, tačiau tam reikėtų labai daug finansinių išteklių.

Vargonų dispozicija:

I Manualas	II Manualas	Pedalai	Sankabos
Bordun 16’	Geigenprincipal 8’	Subbass 16’	Pedalkoppel II
Principal 8’	Gedackt 8’	Principal 8’	Pedalkoppel I
Gemshorn 8’	Dolce 8’	Querflöte 4’	Superoktavkoppel II
	Nachthorn 2’		Suboktavkoppel II
	Rauschpfeife 2-3 f.		Manualkoppel II / I

Pav. Nr. 26 Ramučių evangelikų liuteronų bažnyčios vargonai

Pav. Nr. 25 Ramučių evangelikų liuteronų bažnyčios vargonai

Pav. Nr. 27 Ramučių evangelikų liuteronų bažnyčia

³⁶ < <https://www.liuteronai.lt/ramuciu-parapija/> > [žiūrėta 2022-05-03]

³⁷ Lietuvos evangelikų liuteronų bažnytinės muzikos sandraugos (LEBMS) archyvo medžiaga.

Švėkšnoje evangelikų liuteronų bendruomenė žinoma jau nuo XVII a. pabaigos. Iš pradžių Švėkšnoje buvo pastatyta medinė bažnyčia, bet ją suniokojo gaisras. Jos vietoje buvo pastatyta ir šiandien tebestovi Šv. Florijono statula. 1867 m., grafui Adomui Pliateriui skyrus naują žemės sklypą, iškilo dabartinė Švėkšnos evangelikų liuteronų bažnyčia.³⁸ LEBMS archyvo duomenimis vargonai joje pastatyti apie 1870 m. nežinomo meistro. Tačiau vargonų istorikas G. Povilionis mano, kad šie, fragmentiškai išlikę vargonai į evangelikų liuteronų bažnyčią galėjo būti perkelti XX a. pradžioje iš senosios Švėkšnos katalikų bažnyčios, nes išlikęs katalikų bažnyčios vargonų sutarties su Žemaitijos vargonų meistru Juozapu Vaiciulevičiumi (Józef Woyciullewicz) aprašymas labai primena dabartinį liuteronų bažnyčios instrumentą: vienas manualas su 12-a registru, išlikusio instrumento tonų klavišai juodmedžio (kaip ir katalikų bažnyčios vargonų aprašyme), klaviatūros diapazonas C-c3 taip pat labiau artimas XIX a. pradžiai, ne 1870 metams, 13-oji įjungimo rankena gali būti siejama su būgnu, o prospekto sukūrimo laikmetis stilistiškai artimas 1806 metams³⁹. Deja, šiandien registru pavadinimai nebeįskaitomi, vargonuose nebėra beveik visų vamzdžių, išskyrus tuos, kurie įstatyti prospekte.⁴⁰ Šiuo metu instrumento būklė avarinė, tačiau visgi juos dar būtų įmanoma restauruoti, atkurti trūkstamus vamzdžius, detales.

Pav. Nr. 28 Švėkšnos evangelikų liuteronų bažnyčios vargonai

Pav. Nr. 29 Švėkšnos evangelikų liuteronų bažnyčios vargonai

³⁸ <<https://reformacija.lt/wordpress/sveksnos-evangeliku-liuteronu-parapijos-istorija/>> [žiūrėta 2022-05-09]

³⁹ <<https://www.vargonai.com/vargonai/klaipedos-regionas/sveksna-2/>> [žiūrėta 2022-05-11]

⁴⁰ Lietuvos evangelikų liuteronų bažnytinės muzikos sandraugos (LEBMS) archyvo medžiaga.

Pav. Nr. 30 Švėkšnos evangelikų liuteronų bažnyčios vargonų griežykla

Pav. Nr. 31 Švėkšnos evangelikų liuteronų bažnyčia

Vanaguose evangelikų liuteronų parapija įkurta 1890 m. Jai priklausė keturiolika aplink esančių kaimų. Po vienuolikos metų – 1901 m. į Vanagų parapiją paskiriamas pirmasis kunigas Martinas Mehlhornas. Naujai įkurtoje parapijoje reikėjo maldos namų, tad 1907 m. surikus reikiamas lėšas, pradėta statyti bažnyčia. Darbai ilgai neužtruko – vos du metus – 1909 m. buvo baigta ir pašventinta naujoji Vanagų evangelikų liuteronų bažnyčia. Dėl nuošalios vietos Vanagų bažnyčia liko beveik nepaliesta abiejų pasaulinių karų įkarščio, todėl tik su labai trumpomis pertraukomis karo veiksmų metu, veikė visą laiką. Šios bažnyčios parapijietė buvo garsi Lietuvos rašytoja Ieva Simonaitytė. Ji apie Vanagų bažnyčią rašė: „Aš einu į bažnyčią, į mūsų naująją bažnyčią. Pirmą kartą. Tai didelis įvykis. <...> Niekas bažnytėlėje neblizga nei auksu, nei kristalais ir nei pigiais bet kuriais kitais papuošalais. Bažnyčia graži savo naujumu, savo paprastumu. Šone sakykla, per vidurį altoriukas, abu iš kuklaus medžio, dengto purpuru. Ant altoriaus mūka – medinis kryžius su sidabrinio Kristaus kūnu. Tai dėl to nusilenkiama prieš altorių. Aišku.“⁴¹ Vargonai Vanagų bažnyčioje pastatyti 1908 m., Pomeranijos ir Vakarų Prūsijos meistro Christiano Friedricho Voelknerio vargonų dirbtuvėje Bydgoščiuje (dab. Lenkija, vok. Bromberg)). Jie turi du manualus ir pedalo klaviatūrą, jų traktūra pneumatinė. Per Antrąjį pasaulinį karą vargonai nemažai nukentėjo, buvo pavogta dalis metalinių vamzdžių. 2003 m. vargonus restauravo *Vilniaus vargonų dirbtuvė* ir pridėjo papildomą registrą *Fugara 4'*.⁴² Šiuo metu Vanagų bažnyčios vargonai yra pakankamai geros būklės, jais galima koncertuoti, tačiau iššūkių kelia šiek tiek vėluojanti pneumatinė traktūra bei netiksliai veikinami *Fugara 4'* registro įjungimo sistema. Instrumento būklę labai dažnai įtakoja oro sąlygos, nes bažnyčia žiemos metu nėra šildoma.

⁴¹ <<https://www.liuteronai.lt/vanagu-parapija/>> [žiūrėta 2022-05-10]

⁴² Lietuvos evangelikų liuteronų bažnytinės muzikos sandraugos (LEBMS) archyvo medžiaga.

Vargonų dispozicija:

I Manualas (C-f''')

Bourdon 16'

Prinzipal 8'

Konzertflöte 8'

Oktave 4'

Rauschquinte 2 2/3' + 2'

II Manualas (C-f''')

Salizional 8'

Liebl. Gedackt 8'

Fugara 4' (2003)

Pedalai (C-d')

Subbass 16'

Octavbass 8'

Sankabos: Manual Koppel II/I, Pedal Koppel I, Pedal Koppel II, P[iano], T[utti], A[uslöser]

Pav. Nr. 32 Vanagų evangelikų liuteronų bažnyčios vargonai

Pav. Nr. 33 Vanagų evangelikų liuteronų bažnyčios vargonų griežkla

Pav. Nr. 34 Vanagų evangelikų liuteronų bažnyčios vargonų griežkla

Pav. Nr. 35 Vanagų evangelikų liuteronų bažnyčia

Istoriniai – Būtingės, Ramučių, Švėkšnos ir Vanagų evangelikų liuteronų bažnyčių vargonai yra svarbi Lietuvos vargonų istorijos dalis. Deja, beveik visų jų dabartinė būklė yra itin bloga. Būtingės, Ramučių ir Švėkšnos bažnyčių vargonams, norint kad jais būtų įmanoma groti, reikalingas pilnas ir nuodungus restauravimas. Visgi, istoriškai – tai labai vertingi instrumentai, kuriuos restauruoti gali tik patyrę meistrai, todėl šių vargonų atnaujinimas reikalauja labai didelių finansinių ir laiko išteklių. Žymiai geresnės būklės šiuo metu yra Vanagų bažnyčios vargonai, kurie 2003 m. buvo restauruoti, tad jais galima groti pamaldų metu bei koncertuoti. Gaila, bet dabar šie vargonai naudojami retai, net ne visų pamaldų metu, o koncertai ten taip pat nėra dažni. Tam įtakos turi ir gana nuošali vieta, kurią nežinančiam keliautojui nelengva rasti. Tačiau palankesniu, vasaros, metu vargonus būtų galima naudoti dažniau, rengti ten solo, ansamblinius koncertus ar kitus muzikinius renginius.

2.2.1. Kretingos evangelikų liuteronų bažnyčios vargonai

Kretingoje evangelikų liuteronų bendruomenė žinoma jau nuo XVI a. vidurio, tačiau ilgą laiką kretingiškiai neturėjo tikrų, pastovių, parapijiečių lūkesčius atitinkančių maldos namų. Nauja dabartinė evangelikų liuteronų bažnyčia Kretingoje buvo pastatyta ir pašventinta 1899 m. Prie jos statymo kuo tik galėjo prisidėjo ne tik liuteronai, bet ir katalikai, žydai, grafai ir ūkininkai. Naujojoje bažnyčioje buvo sumontuoti barokiniai vargonai, kuriuos 1785 m. padirbino garsus Karaliaučiaus vargonų meistras Johannas Preussas (1722–1798). Jis vargondirbystės amato mokėsi pas bene garsiausią Karaliaučiaus rūmų meistrą Adamą Gottlobą Casparini (1715–1788). Deja, beveik visi J. Preusso vargonai neišliko. Šiandienos duomenimis Kretingos evangelikų liuteronų bažnyčios vargonai, apskritai, yra vienintelis, beveik autentišką sudėtį išlaikęs šio meistro instrumentas. Šie vargonai turi įdomią istoriją, mat iš pradžių jie buvo sukurti Verdainės bažnyčiai (dab. Šilutės miesto dalis, bažnyčia neišliko), 1827 m. juos Bubainių (Karaliaučius sr., dab. Berežkovskojė, vok. Groß Bubainen) vargonų meistras Jonas Šervaitis (Johann Scherweit) perkėlė į Kretingalės bažnyčią ir galiausiai 1899 m. nežinomo meistro jie buvo perkelti į Kretingą ir praplėsti, sumontuojant savarankiškus pedalus, o 1935 m. papildyti antruoju manualu.⁴³ Taigi, vargonai buvo kelis kartus perstatyti ir remontuoti: iš pradžių instrumentas buvo vieno manualo ir turėjo 8 registrus, o dabar turi du manualus, pedalus ir jau 14 registrų. Nors vargonai buvo ne kartą perkelti, tačiau juose išlaikyta beveik autentiška barokinio instrumento mechanika,

⁴³<https://www.vargonai.com/meistrai/preuss-johann/> [žiūrėta 2022-05-11]

vamzdynas bei oro skirstymo dėžė.⁴⁴ Šiuo metu vargonų būklė nėra gera, juos reikia restauruoti. Tuo rūpinasi Lietuvos evangelikų liuteronų bažnytinės muzikos sandrauga ir jos vadovė L. Matuzaitė-Kairienė. Kadangi šie vargonai yra labai svarbūs ne tik Lietuvos bet ir Europos vargonų istorijai, yra ruošiamas tarptautinis restauravimo projektas, bendradarbiaujant su Lietuvos ir užsienio vargonų meistras, restauratoriais. Daug prie istorinių vargonų ištirimo prisidėjo doc. dr. Girėnas Povilionis, pirmasis nustatęs vargonų autorių ir spaudoje paskelbęs šių vargonų istoriją. Kretingos evangelikų liuteronų bažnyčios vargonai 2002 m. įrašyti į Lietuvos kultūros vertybių registrą.⁴⁵

Vargonų dispozicija:

I Manualas (C – c³), 1785. II Manualas (C – c³), 1935. Pedalai (C - d¹), 1899.

Principal 4'	Bourdon 16'	Subbass 16'
Unda Maris 8'	Salicional 8'	Violon 8'
Bordun 8'	Gamba 8'	
Quintaeton 8'	Flauto 8'	II/I; II Man. Tutti; Cymbelstern (1785)
Quinta 2 2/3'		
Flöthe 4'		
Oktave 2'		
Mixtur 3 f.		

Pav. Nr. 36 Kretingos evangelikų liuteronų bažnyčios vargonų griėžykla

Pav. Nr. 37 Kretingos evangelikų liuteronų bažnyčios vargonai

⁴⁴ <<https://www.vargonai.com/vargonai/klaipedos-regionas/kretinga-liuteronu-baznycia/>> [žiūrėta 2022-05-11]

⁴⁵ <<https://www.kretvb.lt/enciklopedija/kultura/kulturos-paveldas/dailes-paveldas/kretingos-evangeliku-liuteronu-baznycios-vargonai/>> [žiūrėta 2022-05-11]

2.2.2. Šilutės evangelikų liuteronų bažnyčios vargonai

Šilutė – anksčiau vadinta Šilokarčema, jau nuo 1818 m. buvo visos apylinkės centras, tačiau savarankiškos evangelikų liuteronų parapijos neturėjo, nes gana didelė bendruomenė buvo netoliese – Verdainėje. Ten tarnavę kunigai savo parapijos skaldyti nenorėjo. Vis tik žmonės norėjo turėti atskirą parapiją Šilokarčemoje, o kad taip įvyktų, ypatingai stengėsi dvarininkas, visuomenės bei kultūros veikėjas Hugo Šojus (Hugo Scheu). Jis asmeniškai siuntė prašymą šiuo klausimu net pačiam Vokietijos kaizeriui Vilhelmui II.⁴⁶ Po ilgų pastangų liuteronų parapija Šilokarčemoje įkuriamą 1913 m. Jai priskirti Šilokarčemos gyventojai ir keleto aplinkinių gyvenviečių tikintieji. Tais pačiais – 1913 m. nuspręsta statyti maldos namus, o H. Scheujus šiam tikslui nemokamai skyrė žemės sklypą. Kadangi bažnyčia suplanuota didelė, jai reikėjo daug finansinių išteklių. Todėl prie jos statybos prisidėjo ne tik vietos gyventojai, bet netgi buvo paimta nemenka paskola iš Karaliaučiaus banko. Deja, prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, bažnyčios statybos darbai sustojo. Tik 1923 m., kai Klaipėdos kraštas buvo prijungtas prie Lietuvos, darbai buvo atnaujinti. Šį kartą bažnyčia suplanuota monumentali, puošnesnė ir gražesnė, tad ir pinigų reikėjo surinkti žymiai daugiau. Bažnyčios statybai ir puošybai lėšų skyrė daugelis organizacijų: Laukininkų bažnyčios fondas, Žemės ūkio ministerija, Jubiliejinių aukų fondas, Vokietijos vyriausybė, Oberkirchenratas, Gustavo Adolfo draugija, Rytprūsių bendruomenės ir pati Šilutės parapija.⁴⁷ Pagaliau, ilgai laukta Šilutės bažnyčia buvo pastatyta 1926 m. ir pašventinta per paties M. Liuterio gimimo dieną – spalio 18-ąją. Bažnyčios interjeras įspūdingas – sienas ir lubas puošia Karaliaučiaus dailės akademijos profesoriaus Richardo Pfeiferio freskos, kuriose vaizduojamos biblijinės scenos ir liuteroniškajai kultūrai nusipelnusių žmonių portretai, tarp kurių yra ir garsieji vokiečių kompozitoriai Johannas Sebastianas Bachas ir Georgas Friedrichas Händelis. Nemažesnį efektą sukelia virš altoriaus kabantis įspūdingo dydžio Nukryžiuotasis bei jį supanti neįprasta mėlyna spalva bei paslaptinga šviesa. Plati bažnyčios erdvė ir išpieštos freskos ten būnant sukuria ypatingą nuotaiką. Visgi, bažnyčia suplanuota ir papuošta su liuteronams būdingu nuosaikumu.

Tais pačiais metais, kai buvo pastatyta Šilutės bažnyčia (1926), joje sumontuoti garsios Rytų Prūsijos Elbingo miesto (dab. Lenkija) „August Teletzki“ firmos („Eduard Wittek, Elbing“ firmos perėmėjas) vargonai⁴⁸. Šis instrumentas turi dvi manualines ir pedalo klaviatūras, pneumatinę traktūrą. Per Antrąjį pasaulinį karą vargonai buvo apgadinti ir jais

⁴⁶ <<https://www.liuteronai.lt/silutes-parapija/>> [žiūrėta 2022-05-13]

⁴⁷ Ten pat.

⁴⁸ To paties meistro vargonai fragmentiškai išliko Ramučių bažnyčioje, kuri taip pat aprašomi šiame darbe.

nebuvo galima groti, tačiau 2002 m. juos iš dalies atnaujino ir inventorizavo vargonų meistras iš Vokietijos Jörgas Naß. Deja, 2003 m. vargonai buvo užlieti ir vanduo instrumentui padarė didelę žalą. Tad 2003 m. juos dar kartą reikėjo tvarkyti. Nuo tada vargonais galima groti pamaldų metu bei rengti nedidelius koncertus, tačiau išsūkius atlikėjui kelia vėluojanti pneumatinė sistema, neveikiantys, prastai veikiantys ir išsiderinę registrai. Tam įtakos turi ir žiemą nešildoma bažnyčia, kurioje kelis mėnesius vargonai visai nenaudojami, jais grojama tik šiltuoju metų laiku. Šiuo metu vargonai yra veikiantys, tačiau jų būklė nėra gera, juos reikia restauruoti. Šiam tikslui Lietuvos evangelikų liuteronų bažnytinės muzikos sandrauga rengia projektą. 2026 m. bus minimas tiek Šilutės evangelikų liuteronų bažnyčios, tiek vargonų 100 metų jubiliejus, tad vargonus planuojama restauruoti būtent iki šios datos, bendradarbiaujant su vargonų meistrais iš Vokietijos.⁴⁹

Istoriškai ir kultūriškai šis instrumentas labai svarbus, o jo restauravimui reikalingos didelės piniginės lėšos. Pilnai sutvarkius šiuos vargonus, jie galėtų tapti Klaipėdos krašto vargonų muzikos traukos objektu, o pati bažnyčia – vargonų muzikos centru, nes ji yra labai erdvi – joje telpa daug klausytojų, taip pat patogi bažnyčios vieta – pačiame Šilutės miesto centre. Evangelikų liuteronų bažnyčia Šilutėje – ypatingas kultūros židiny, kur nuolat vyksta koncertai, kultūriniai ir įvairūs kiti renginiai. Tuo labai rūpinasi Šilutės evangelikų liuteronų parapijos klebonas kun. Remigijus Šemeklis.

Vargonų dispozicija:

I Manualas (C-f³)

Bordun 16'

Prinzipal 8'

Gambe 8'

Konzertflöte 8'

Oktave 4'

Rohrflöte 4'

Kornett 3-4 f.

Pedalai (C-d¹)

Subbaß 16'

Echobaß 16'

Prinzipalbaß 16'

Oktavbaß 8'

II Manualas (C-f³)

Schalmey 8'

Hohlflöte 8'

Vox coelestis 8'

Gemshorn 8'

Liebl. Gedackt 8'

Aeoline 8'

Flaut travers 4'

Funktionen

Manualkoppel II : I

Pedalkoppeln I,II zu Pedal

Unteroctavkoppel II:I

Oberoctavkoppel II:I

Oberoctavkoppel I

⁴⁹ Lietuvos evangelikų liuteronų bažnytinės muzikos sandraugos (LEBMS) archyvo medžiaga.

Pav. Nr. 39 Šilutės evangelikų liuteronų bažnyčia

Pav. Nr. 38 Šilutės evangelikų liuteronų bažnyčios vargonai

Pav. Nr. 41 Šilutės evangelikų liuteronų bažnyčios vargonų griežykla

Pav. Nr. 40 Šilutės evangelikų liuteronų bažnyčios vargonai

Pav. Nr. 42 Šilutės evangelikų liuteronų bažnyčios vargonų registrų pavyzdys

Kretingos ir Šilutės evangelikų liuteronų bažnyčių vargonai – galima sakyti yra svarbiausi istoriniai instrumentai Klaipėdos apskrities liuteronams. Nors abėji vargonai šiuo metu yra prastos būklės, tačiau Lietuvos evangelikų liuteronų bažnytinės muzikos sandrauga rengia jų restauracijos projektus. Kadangi tokiame istorinių instrumentų restauravimui reikalingi dideli finansiniai ištekliai ir labai kruopštus bei atidus darbas, LEBMS bendradarbiauja su Vokietijos vargonų meistras, restauratoriais. Ypač aktualus yra Šilutės vargonų projektas, kad instrumentas būtų restauruotas iki bažnyčios ir vargonų pastatymo 100 metų jubiliejaus. Prikėlus Kretingos ir Šilutės istorinius vargonus, jais būtų galima rengti skirtingų laikmečių, įvairios vargonų, ansamblinės ir chorinės muzikos koncertus, festivalius, kurių Klaipėdos apskrityje vyksta nedaug. Sutvarkius šiuos ir nors dalį mažesnių instrumentų, Klaipėdos kraštas galėtų tapti Vakarų Lietuvos vargonų muzikos centru – nauju kultūros židiniu.

Visos Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčiose statomi nauji ir restauruojami istoriniai instrumentai užima svarbią vietą Lietuvos vargonų kultūroje. Už vargonų kultūros puoselėjimą atsakinga yra Lietuvos evangelikų liuteronų bažnytinės muzikos sandrauga ir jos vadovė L. Matuzaitė-Kairienė, kurios dėka daugelis liuteronų parapijų savo maldos namuose turi tvarkingus, gerai veikiančius vargonus. Vis tik didžioji dalis šios veiklos lieka nepastebėta katalikų vargonininkų ir muzikų, kurie galėtų prisidėti prie šios kultūrinės veiklos, koncertuoti evangelikų liuteronų bažnyčių vargonais, padėti populiarinti evangelikiškąją kultūrą, kurioje labai reikšmingą vietą užima vargonų muzika.

IŠVADOS

1. Mažosios Lietuvos kultūrai ypatingai svarbus buvo Reformacijos atsiradimas. Evangelikų liuteronų dėka Mažojoje Lietuvoje buvo pradėtos spausdinti lietuviškos knygos, tobulėjo, vystėsi ir buvo puoselėjama lietuvių kalba, raštija. Evangelikų liuteronų dvasininkai švietė ir ugdė žmones, mokė juo suprasti liturgiją, giedoti, kartu nuoširdžiai dalyvauti pamaldose. Jose itin svarbią vietą jau nuo Reformacijos pradžios užima liuteroniškų giesmių giedojimas, vargonų muzika. Kadangi liuteronų pagrindinis tikslas buvo skelbti Šventąjį Raštą bei religines apeigas atlikti gimtąja kalba, tam labai svarbios buvo ir pamaldų metu visos bendruomenės giedamos liuteroniškos giesmės. Pirmąją lietuvišką knygą, kurioje buvo ir giesmynas, 1547 m. išleido M. Mažvydas. Ši knyga padėjo pagrindą visiems būsimiems lietuvių kalba sudarytiems ir išleistiems giesmynams. Bėgant laikui vargonų muzikos svarba liuteronų pamaldose vis stiprėjo, tam įtakos turėjo palankus Bažnyčios hierarchų požiūris bei profesionalūs vargonininkai. Dėl to Mažosios Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčiose stengtasi pastatyti kuo geresnius vargonus, kurių nemaža dalis yra išlikusi ir iki šių dienų.
2. Klaipėdos apskrities evangelikų liuteronų bažnyčiose šiuo metu yra nemažai Lietuvos evangelikų liuteronų bažnytinės muzikos sandraugos iniciatyva iš Vokietijos atvežtų naujų (po 1940 m. padirbintų) vargonų, kurie dažniausiai yra nedideli, kameriniai vieno manualo ir pedalų klaviatūras turintys tvarkingi, veikiantys instrumentai. Taip pat Klaipėdos apskrities liuteronų bažnyčiose yra ir svarbių, istorinių (iki 1940 m. sukurtų) vargonų. Deja, daugelio jų būklės šiuo metu yra bloga, dalis instrumentų beveik neveikia, o kiti išliko tik fragmentiškai. Kretingos ir Šilutės evangelikų liuteronų bažnyčiose esantiems istoriniams vargonams yra rengiami restauravimo projektai, kuriuos įgyvendinus Klaipėdos kraštas galėtų tapti Vakarų Lietuvos vargonų muzikos centru.
3. Klaipėdos apskrities evangelikų liuteronų bažnyčių vargonai užima reikšmingą vietą Lietuvos vargondirbystės istorijoje. Senieji išlikę instrumentai – istorinės vertybės, svarbios ne tik Mažosios, bet ir visos Lietuvos, o kai kurie iš jų svarbūs net ir Europos kontekste. Deja, daugelis Klaipėdos apskrities liuteronų bažnyčių istorinių vargonų yra apleisti, nerestauruoti, o jų sutvarkymui reikalingos labai gausios piniginės lėšos,

kurių nedidelės liuteronų parapijos pačios nepajėgia surinti. Tokia situacija dažna ne tik visos Lietuvos evangelikų liuteronų, bet ir katalikų parapijose, kur taip pat daug nesutvarkytų istorinių vargonų. Visgi, labai sveikintina Lietuvos evangelikų liuteronų bendruomenės iniciatyva kiekvienoje bažnyčioje turėti bent nedidelius vargonus, kuriuos LEBMS parūpina iš įvairių Vokietijos parapijų, bendradarbiaudama su vietos vargonų meistras bei liuteronų organizacijomis. Dažnai tokie instrumentai yra dovana Lietuvos tikintiesiems ir reikia mokėti tik už vargonų atgabenimą bei surinkimą. Tad Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčios vis pildosi naujais instrumentais. Tokių iniciatyvų yra ir katalikų parapijose, bet jų mastas yra žymiai mažesnis.

LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Literatūros sąrašas:

1. Lietuvos evangelikų liuteronų bažnytinės muzikos sandraugos (LEBMS) archyvo medžiaga.
2. Daunoravičienė G., Vilimas, J. Protestantiškas choralas. *Muzikos enciklopedija III t.* LMTA, Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2007, 151-153 psl.
3. Gučas, R. *Lietuvos paminkliniai vargonai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2019.
4. Gučas, R. *Lietuvos vargonai*. Vilnius: Petro ofsetas, 2009.
5. Gučas, R. Vargonai. *Muzikos enciklopedija III t.* LMTA, Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2007, 585-588 psl.
6. Juška, A. *Mažosios Lietuvos bažnyčia XVI-XX amžiuje*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 1997.
7. Kšanienė, D. Lietuviškos muzikinės kultūros apraiškos Mažojoje Lietuvoje (XIX a.). *XVI-XIX a. Lietuvos muzikinio gyvenimo atodangos*. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2014.
8. Kšanienė, D. *Muzika Mažojoje Lietuvoje: lietuvių ir vokiečių kultūrų sąveika (XVI a. - XX a. 4 dešimtmetis)*. Klaipėda: Mažosios Lietuvos fondas: Klaipėdos universiteto leidykla, 2003.
9. Povilionis G. *Vėlyvojo baroko vargondirbystės menas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*. Vilnius: Vargonų paveldo centras, 2013.
10. Povilionis G. *Vargondirbystės menas Lietuvoje: Nuo baroko iki klasicizmo. Vargonų katalogas. XVII a.–XIX a. I p.* Vilnius: Savastis, 2009.
11. *Protestantizmas Lietuvoje: istorija ir dabartis*: Moksl. str. rinkinys. Vilnius: Apyaušris, 1994.
12. Trilupaitienė, J. Protestantiškoji muzika Mažojoje Lietuvoje ir Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (XVI-XVII a.). *XVI-XIX a. Lietuvos muzikinio gyvenimo atodangos*. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2014.

Internetiniai šaltiniai:

13. Budrytė-Ausiejienė, L. Kretingos evangelikų liuteronų bažnyčia. 2017.
Prieiga per internetą:
<http://www.krastogidas.lt/media/public/PDF_failai/kretingos_liuteronu_baznycia.pdf
> [žiūrėta 2022-05-10].

14. Būtingės parapija. Prieiga per internetą: <<https://www.liuteronai.lt/butinges-parapija/>> [žiūrėta 2022-05-06].
15. Evangelikų liuteronų palikimas Klaipėdos krašte. Prieiga per internetą: <<https://www.liuteronai.lt/Pradzia/Aktualu/Evangeliku-liuteronu-palikimas-Klaipedos-kraste>> [žiūrėta 2022-02-23].
16. Karosi, B. Music in Lutheran Worship. Prieiga per internetą: <<https://www.flc-boston.org/music-in-the-lutheran-tradition>> [žiūrėta 2022-03-06].
17. Kintų evangelikų liuteronų parapija. Prieiga per internetą: <<http://kintuparapija.lt/parapijos-istorija-1/lt/>> [žiūrėta 2022-05-03].
18. Kliestutė, J. Kretingos evangelikų liuteronų bažnyčios vargonai. Prieiga per internetą: <<https://www.kretvb.lt/enciklopedija/kultura/kulturos-paveldas/dailės-paveldas/kretingos-evangeliku-liuteronu-baznycios-vargonai/>> [žiūrėta 2022-02-23].
19. Kretingalės parapija. Prieiga per internetą: <<https://www.liuteronai.lt/kretingales-parapija/>> [žiūrėta 2022-05-03].
20. Kretingos parapija. Prieiga per internetą: <<https://www.liuteronai.lt/kretingos-parapija/>> [žiūrėta 2022-05-10].
21. Kretingos evangelikų liuteronų bažnyčia. Kretingos krašto enciklopedija. Prieiga per internetą: <<https://www.kretvb.lt/enciklopedija/kultura/kulturos-paveldas/architekturos-paveldas/baznycios/kretingos-evangeliku-liuteronu-baznycia/>> [žiūrėta 2022-05-11].
22. Leaver, Robin A. Luther on Music. Prieiga per internetą: <<http://www.lutheranquarterly.com/uploads/7/4/0/1/7401289/timelineleaver.pdf>> [žiūrėta 2022-03-08].
23. Lukšaitė, I. XVI–XVII a. Reformacijos Lietuvoje reikšmė: naujovių keliai. Konferencijos „Protestantizmas Lietuvoje: istorija ir dabartis“ medžiaga, 1994. Prieiga per internetą: <<http://reformacija500.lt/kas-yra-reformacija/xvi-xvii-a-reformacijos-lietuvoje-reiksme-naujoviu-keliai/>> [žiūrėta 2022-03-06].
24. Matulevičius, A. Mažoji Lietuva. *Lietuvos aidas*. Prieiga per internetą: <<http://aidas.lt/lt/istorija/article/16443-05-09-mazoji-lietuva>> [žiūrėta 2022-03-06].
25. Palangos parapija. Prieiga per internetą <<https://www.liuteronai.lt/palangos-parapija/>>. [žiūrėta 2022-04-23].
26. Pauperas, J. Religijos vaidmuo Mažojoje Lietuvoje. *Aidai*. 1948 rugsėjis, Nr. 18, 377 psl. Prieiga per internetą: <http://www.aidai.eu/index.php?view=article&catid=148%3A18-rugsjis&id=1679%3Afi&option=com_content&Itemid=167> [žiūrėta 2022-02-23].

27. Petkūnas D. A Survey of the History of the Reformation in Poland and Lithuania. *Suomen kirkkohistoriallisen seuran vuosikirja 96 / 2006 = Finska kyrkohistoriska samfundets årsskrift (Jahrbuch der finnischen Gesellschaft für kirchengeschichte)*. Helsinki: Gummerus Kirjapaino Oy Jyväskylä, 2006, 27-39 psl. Prieiga per internetą: <http://liuteronai.lt/video/straipsniai/2006_survey_of_reformation_history_in_poland_lithuania.pdf> [žiūrėta 2022-03-06].
28. Petkūnas D. *Kristijono Donelaičio laikų liuteronų giesmių antologija*. Sudarė G. Michelinis ir D. Petkūnas. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2014, 46-94 psl. Prieiga per internetą: <http://liuteronai.lt/video/straipsniai/2014_kristijono_donelaicio_laiku_liuteronu_giesmes.pdf> [žiūrėta 2022-03-07].
29. Petkūnas D. Mažvydas ir pirmoji lietuviška liturgija. *M. Mažvydas Pirmoji lietuviška knyga*. Tarptautinės mokslinės konferencijos medžiaga. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 1997, 58-62 psl. Prieiga per internetą: <http://liuteronai.lt/video/straipsniai/1997_mazvydas_ir_pirmoji_lietuviska_liturgija.pdf> [žiūrėta 2022-03-08].
30. Petkūnas D. Mažvydo liuteronybės plėtros koncepcija. *Renesanso ir reformos įtaka Mažajai Lietuvai*. Mokslinės konferencijos medžiaga. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 1998, 58-73 psl. Prieiga per internetą: <http://liuteronai.lt/video/straipsniai/1998_mazvydo_liuteronybės_plėtros_koncepcija.pdf> [žiūrėta 2022-03-06].
31. Plikių parapija. Prieiga per internetą: <<https://www.liuteronai.lt/plikiu-parapija/>> [žiūrėta 2022-05-04].
32. Priekulės parapija. Prieiga per internetą: <<https://www.liuteronai.lt/priekules-parapija/>> [žiūrėta 2022-05-04].
33. Povilionis, G. Istoriniai Lietuvos vargonai. Kretingos evangelikų liuteronų bažnyčios vargonai. Prieiga per internetą: <<https://www.vargonai.com/vargonai/klaipedos-regionas/kretinga-liuteronu-baznycia/>> [žiūrėta 2022-05-10].
34. Povilionis, G. Istoriniai Lietuvos vargonai. Preuss, J. Prieiga per internetą: <<https://www.vargonai.com/meistrai/preuss-johann/>> [žiūrėta 2022-05-11].
35. Povilionis, G. Istoriniai Lietuvos vargonai. Švėkšnos evangelikų liuteronų bažnyčios vargonai. Prieiga per internetą: <<https://www.vargonai.com/vargonai/klaipedos-regionas/sveksna-2/>> [žiūrėta 2022-05-11].

36. Ramučių parapija. Prieiga per internetą: < <https://www.liuteronai.lt/ramuciu-parapija/> >
[žiūrėta 2022-05-03].
37. Šilutės parapija. Prieiga per internetą: < <https://www.liuteronai.lt/silutes-parapija/> >
[žiūrėta 2022-05-11] .
38. Švėkšnos evangelikų liuteronų parapijos istorija. Prieiga per internetą:
< <https://reformacija.lt/wordpress/sveksnos-evangeliku-liuteronu-parapijos-istorija/> >
[žiūrėta 2022-05-09].
39. Vanagų parapija. Prieiga per internetą: < <https://www.liuteronai.lt/vanagu-parapija/> >
[žiūrėta 2022-05-09].

SANTRAUKA

Magistro darbe aprašoma Mažosios Lietuvos evangelikų liuteronų muzikinė kultūra, kuri padarė labai didelę įtaką lietuvių kalbos, rašties formavimuisi, taip pat viso krašto žmonių kultūrai apskritai. Vienas svarbiausių pasiekimų – M. Mažvydo 1547 m. išleista pirmoji spausdinta lietuviška knyga „Katekizmas“, kurioje randame ir pirmąją spausdintą giesmyną su vienuolika liuteroniškų giesmių. Plečiantis evangelikų liuteronų bendruomenei Mažojoje Lietuvoje, čia statyta daug maldos namų. Kadangi liuteronų pamaldose labai svarbus yra bendruomeninis giedojimas bei muzika apskritai, bažnyčiose stengtasi statyti kuo geresnius vargonus, pritraukti profesionalius muzikantus. Dalis istorinių Klaipėdos apskrities vargonų išliko ir iki šių dienų. Darbe aprašyti svarbūs Būtingės, Ramučių, Švėkšnos, Vanagų, Kretingos ir Šilutės istoriniai (iki 1940 m.) instrumentai. Daugelio jų būklė itin prasta, jie labai blogai arba visai neveikiantys (išskyrus Vanagų bažnyčios vargonus), tačiau keliems instrumentams yra parengti restauravimo projektai, kuriuos planuojama įgyvendinti artimiausioje ateityje. Klaipėdos apskrities evangelikų liuteronų bažnyčiose taip pat yra nemažai naujai (po 1940 m.) pastatytų vargonų, kurie čia atvežti ir sumontuoti Lietuvos evangelikų liuteronų bažnytinės muzikos sandraugos (LEBMS) ir jos vadovės L. Matuzaitės-Kairienės iniciatyva iš įvairių Vokietijos parapijų. Darbe aprašyti tokie Kintų, Klaipėdos, Kretingalės, Palangos, Plikų ir Priekulės evangelikų liuteronų bažnyčių instrumentai. Šie vargonai dažniausiai nedideli, kameriniai vieną manualinę ir pedalų klaviatūras turinys instrumentai. Didžioji dalis jų yra tvarkingi ir gerai veikiantys, taip pat jais galima groti pamaldų metu, rengti nedidelius solo, ansamblinės ar chorinės muzikos koncertus. Tad Mažosios Lietuvos evangelikų liuteronų bendruomenė yra turtinga istoriniais ir naujais vargonais, su kuriais, deja, didžioji dalis Lietuvos vargonininkų nėra susipažinusi ir neturi informacijos. Šis darbas galėtų paskatinti visus Lietuvos vargonininkus, nepriklausomai nuo jų konfesijos, plačiau domėtis liuteronų kultūra, bendradarbiauti su liuteronų muzikais bei plačiau naudotis jų turimais vargonais.

SUMMARY

The master's thesis describes the musical culture of the Evangelical Lutherans of Lithuania Minor, which had a great influence on the formation of the Lithuanian language and writing, as well as on the human culture of the whole region in general. One of the most important achievements is M. Mažvydas' the first printed Lithuanian book "Catechism" which was published in 1547. We also find there the first printed hymnal with eleven Lutheran hymns. With the expansion of the Evangelical Lutheran community in Lithuania Minor, many houses of worship were built here. As community's singing and music in general are very important in Lutheran worship, the priests tried to build the best possible organs and to attract professional musicians in their churches. Part of the historical organ of Klaipėda County has survived to this day. The work describes important historical instruments (before 1940) of Būtingė, Ramučiai, Švėkšna, Vanagai, Kretinga and Šilutė. Many of them are in extremely bad condition, they are malfunctioning or not working at all (except for the organ of the Vanagai Church), but for several restoration projects they have been prepared and are planned to be implemented in the near future. There are also a number of newly built organs in Klaipėda County Evangelical Lutheran Churches (after 1940), which were brought here from various German parishes on the initiative of the Lithuanian Evangelical Lutheran Church Music Society (LEBMS) and its leader Laura Matuzaitė-Kairienė. The following instruments of the Evangelical Lutheran Churches of Kintai, Klaipėda, Kretingalė, Palanga, Plikiai and Priekulė are described in the work. These organs are mostly small, chamber single-handed and pedal keyboard content instruments. Most of them are well-functioning, and can be used for worship, small concerts of solo, ensemble or choral music. Thus, the Evangelical Lutheran community of Lithuania Minor is rich in historical and new organs, with what, unfortunately, most Lithuanian organists are unfamiliar and have no information. This work could encourage all Lithuanian organists, regardless of their denomination, to take a wider interest in Lutheran culture, to cooperate with Lutheran musicians and to use their organ more widely.